

Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет

Кафедра політології

**Політичні партії і вибори:
українські та світові практики**

Збірник статей і тез за результатами наукової конференції
"Політичні партії і вибори: українські та світові практики" (пам'яті
Юрія Романовича Шведа) від 8 жовтня 2016 року

Львів
Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка
2017

УДК 329:324](477+100)(063)
ББК Ф 6(4 Укр) + Ф 3 (4 Укр) 68 ЛО
А 3 П 504

Затверджено Вченою радою
філософського факультету
(протокол № 205/7
від 2 березня 2017 р.)

Політичні партії і вибори : українські та світові практики : збірник статей і тез за результатами наукової конференції "Політичні партії і вибори : українські та світові практики" (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 8 жовтня 2016 року / відп. за випуск Анатолій Романюк. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 378 с.

ISBN 978-616-7501-23-6

Восьмого жовтня 2016 р. відбулася науково-практична конференція на тему «Політичні партії і вибори: українські та світові практики», присвячена пам'яті викладача кафедри політології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Юрія Романовича Шведа. Він несподівано рано пішов у вічність. Ю.Шведа був відомим і авторитетним дослідником, до якого по праву можна застосувати оцінку – *політолог-практик*. Головними напрямками його роботи були політичні партії та вибори. Ці дві проблеми/теми належать до категорії «вічних» питань політичної науки. Ю.Шведа залишив низку публікацій широкого діапазону: навчальні посібники, енциклопедичні словники, монографії тощо. Ними ще довго будуть з вдячністю користуватися студенти, викладачі, науковці й усі, хто цікавиться політичними процесами. Найкращий спосіб ушанування пам'яті – продовження вивчення означених тем, що, власне, і відбувалося на конференції.

Перед читачем – збірник статей, підготовлених на основі доповідей, представлених на конференції. По-перше, він, на відміну від монографій, не має послідовної та взаємопов'язаної структури і логіки викладу. Ми пропонуємо сукупність авторських підходів/поглядів на достатньо широкий спектр тем у межах означеного блоку, присвяченого політичним партіям та виборам в Україні й світі. По-друге, в українській політологічній традиції переважають дослідження партій та партійних систем, як і виборів на національному рівні. Натомість регіональний формат фіксується переважно через одиничні випадки, відображені в окремих статтях. У цьому збірнику домінуючим темами постали питання еволюції/розвитку політичних партій у регіональному зрізі. Авторські підходи не є уніфікованими, вони сформовані по-різному, але присвячені спільній проблематиці, тому дають змогу простежити одночасно спільні характеристики і значне розмаїття. Відповідно ми можемо відчуті значущість дії різних чинників на рівні області/регіону, що саме собою вже цікаво. Не буде, сподіваємося, дисонансу і від інших статей, оскільки вони дозволяють бачити вузлові проблеми, які цікаві й у наданій сукупності.

*А.С. Романюк,
професор кафедри політології
філософського факультету
ЛНУ імені Івана Франка*

ВІТАЛІЙ ЛЕБЕДЮК,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри політології,
Національний університет «Острозька академія»

ЕВОЛЮЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ: ЕЛЕКТОРАЛЬНА МІНЛИВІСТЬ, ПАРТІЙНА КОНКУРЕНЦІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ЛОКАЛЬНОМУ РІВНІ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Більшість досліджень з проблем розвитку політичних партій в Україні та аналізу результатів виборів зосереджена навколо загального опису досліджуваних явищ. Вивчення особливостей регіонального розвитку політичних партій і результатів виборів не набуло значного поширення в українській політичній науці, хоча у світовій практиці є вагомі надбання у цій сфері. З такого приводу існує низка причин: унітарна форма державного устрою, яка нівелює інтерес до вивчення політичних процесів на рівні адміністративно-територіальних одиниць; відсутність публічної інформації щодо представництва політичних партій на місцях; дефіцит відомостей про діяльність політичних партій на регіональному та локальному рівнях. Тому нестача досліджень із питань регіонального політичного простору створює перешкоди в розумінні того, як політичні партії функціонують і організовані на регіональному чи локальному рівнях.

Недостатня увага українських дослідників до партійної діяльності на регіональному рівні пояснюється насамперед тим, що українська теорія політичних партій перебуває в періоді становлення, унаслідок чого маємо лише фрагменти складових елементів цієї теорії. Серед авторів-дослідників політичних партій в Україні на регіональному рівні – В. Романова, В. Литвин, В. Лебедюк, В. Климончук, К. Меркотан, П. М'яло, М. Обушний, Ю. Остапець, М. Примуш, А. Романюк, Ю. Шайгородський, Ю. Шведа, котрі частково розкривають особливості діяльності політичних партій на місцевому рівні. Проте не вистачає комплексних досліджень, які б проливали більше світла на локальний рівень діяльності політичних партій в Україні.

Мета статті – проаналізувати динаміку регіонального політичного простору на прикладі Рівненської області. У зв'язку з цим постають такі завдання: охарактеризувати мережу регіональних осередків політичних партій; простежити динаміку електоральної мінливості; з'ясувати рівень партійної конкуренції. Об'єкт аналізу – зареєстровані структурні утворення політичних партій в Україні. Емпірична основа аналізу охоплює інформацію про мережу первинних осередків політичних партій та результати виборів у Рівненській області.

Беручи до уваги кількісні показники реєстрації, можна стверджувати, що процес реєстрації політичних партій традиційно активізується за рік до парламентських або місцевих виборів (наприклад, 1993 р. – 8 партійних організацій; 1997 р. – 9; 2001 р.

– 6; 2005 р. – 24; 2011 р. – 13 та 2014 р. – 38) (рис. 1) [2]. Одночасно, простежується кореляція між кількістю зареєстрованих політичних партій в Україні та кількістю зареєстрованих обласних партійних організацій політичних партій у Рівненській області. Тобто політичні партії як раціональні актори намагаються максимізувати вигоду від реєстрації партійних організацій у регіонах України з метою отримання певної ренти.

Рис. 1. Динаміка реєстрації політичних партій в Україні та Рівненській області¹

Становлення і розвиток політичних партій в Україні зумовили необхідність розбудови й регламентації діяльності їхніх організаційних одиниць. Партія ж може стати ефективною та дієвою, якщо вона виступить організованою і цілеспрямованою силою. Розглянемо реєстрацію партійних організацій політичних партій у районах та містах Рівненської області.

Кількість партій у 2015 р., котрі мали зареєстровані партійні організації в усіх районах і містах, порівняно з попередніми роками, фактично збільшилася (з 15 у 2003 р. до 31 у 2015 р.), але у відсотковому співвідношенні до кількості політичних партій зменшилася (з 18,8 % у 2003 р. до 15,3 % у 2015 р.) (рис. 2).

¹ Примітка: станом на 30 вересня 2016 р. зареєстровано 345 політичних партій в Україні та 247 обласних партійних організацій політичних партій у Рівненській області.

Кількість партій, які мають зареєстровані партійні організації менш ніж у 50 % районах і містах області, суттєво не змінилася (з 22,5 % у 2003 р. до 20,2 % у 2015 р.), чого не можна сказати про партії, що мають зареєстровані організації у понад 50 % районах і містах (з 36,3 % у 2003 р. до 20,2 % у 2015 р.). Водночас формальність процесу розбудови партійних організацій на місцях засвідчує динаміка кількості партій без жодної районної чи міської партійної організації (з 22,5 % у 2003 р. до 44,3 % у 2015 р.).

Отож, значна частина політичних партій не має зареєстрованих місцевих осередків у всіх адміністративно-територіальних одиницях країни, тобто не є такими партійними організаціями, котрі здійснюють систематичну роботу безпосередньо з громадянами на місцях та розбудовують власну організаційну мережу. Найрозвинутіші політичні партії змогли поширити організаційну мережу в кращому випадку до рівня районів. Політичні партії намагаються зареєструвати лише регіональні організації у більшості регіонів країни (цього вимагає законодавство) і зовсім не працюють на розбудову своєї мережі на локальному рівні. Окрім того, значна частина місцевих осередків політичних партій є фіктивними. Прикладом може бути Партія національно-економічного розвитку України (ПНЕРУ), що активно створювалася регіональними відділеннями «Промінвестбанку» і, як наслідок, маючи одну з найбільших мереж місцевих осередків (728), на виборах 26 березня 2006 р. не здобула жодного мандата у ВРУ, Верховній Раді АРК, обласних і міських радах м. Києва та Севастополя [1, с. 555].

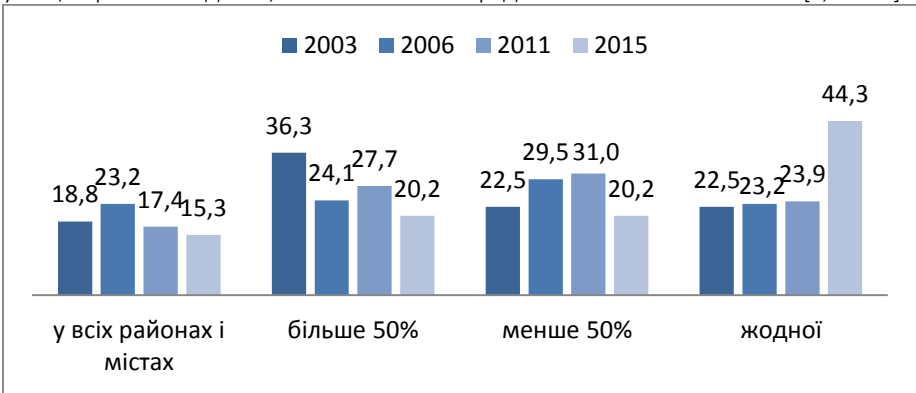

Рис. 2. Кількість легалізованих осередків політичних партій в Рівненській області у % від загальної кількості (станом на 30 грудня 2015 р.)¹

¹ Джерело: дані поточного архіву Головного управління юстиції у Рівненській області. В усіх районах і містах – мають зареєстровані партійні організації в усіх районах і містах; понад 50 % – мають зареєстровані партійні організації у більш ніж 50 % районах і містах; менше 50 % – мають зареєстровані партійні організації в менш ніж 50 % районах і містах; жодної – не мають зареєстрованої жодної районної чи міської партійної організації.

Політичні партії в Україні зміщують акцент на медійний канал комунікації з електоратом, на протипагу роботи на локальному рівні. Вони під час виборчих кампаній зосереджуються лише на інформаційній присутності у політичному просторі, що і засвідчує незнання ними власного електорального поля. Як наслідок, партії не працюють на розвиток організаційної мережі первинних осередків, наявність останніх виконує лише «ілюзорну» функцію масових партій у прямому розумінні цього поняття [5, с. 63–70]. Закономірно, що в Україні фактично не існує повноцінних політичних партій, які могли б дієво й ефективно виконувати виборчу функцію. Вони не мають чіткої, привабливої ідеології, розвинутої регіональної структури.

Процес інституалізації електорального поля вивчається за допомогою індексу електоральної мінливості Педерсена¹ [4, с. 2–21]. Загальний метод обрахунку електоральної мінливості має на меті дати оцінку змін у підтримці політичних партій або точніше (у випадку України) – лідерів політичних партій.

Показник електоральної мінливості підтверджує, що найбільші зміни електорального поля в Україні загалом і Рівненській області зокрема відбулись за результатами виборів 2006 р. (31,7 та 42,1 відповідно), 2012 р. (30,6 і 40,4 відповідно), позачергових виборів 2014 р. (65,1 та 62,2 відповідно). Результати засвідчують суттєві зміни у підтримці політичних партій і нестабільності електорального поля на всеукраїнському регіональному рівнях.

Зростання електоральної мінливості для електорального циклу 2002–2006 у Рівненській області обумовлено низкою причин: втрата електоральної підтримки Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна» (з 54,8 % у 2002 р. до 25,5 % у 2006 р.) та зростання електоральної підтримки у 3 рази Блоку Юлії Тимошенко (з 9,9 % у 2002 р. до 31,3 % у 2006 р.). На зростання електоральної мінливості у 2007–2012 рр. електоральному циклі впливали: поява нових політичних акторів (УДАР), зростання електоральної підтримки ВО «Свобода», КПУ та Партії регіонів і суттєва втрата своїх позицій політичними партіями ВО «Батьківщина» та «Блок “Наша Україна – Народна самооборона”», заборона участі у виборах блоком політичних партій, підняття виборчого бар’єра з 3 % (на позачергових виборах 2007 р.) до 5% (на виборах 2012 р.). Чергове зростання електоральної мінливості для електорального циклу в 2012–2014 рр. було обумовлене

$$IPed = \sum_{i=1}^n \frac{P_{i(t)} - P_{i(t')}}{2}$$

¹ Індекс Педерсена (Pedersen index), де $P_{i(t)}$ - відсоток голосів, отриманих і-партією на цих виборах, а $P_{i(t')}$ - відсоток голосів, отриманих і-партією на попередніх виборах. Числове значення індекса лежить у межах від 0 (коли жодна партія не отримала нових голосів і не втратила жодного голосу) до 100 (коли всі партії від останніх виборів утратили всі свої голоси).

низкою причин: поява нових політичних гравців – Народного Фронту та «Самопоміч», зростання підтримки Радикальної партії Олега Ляшка, суттєва втрата електоральної підтримки КПУ, Партії регіонів, ВО «Свобода» та ВО «Батьківщина».

Рис. 3. Електоральна мінливість на всеукраїнському та регіональному рівнях (на прикладі Рівненської області)

Партійну конкуренцію вивчають за допомогою коефіцієнта Джині¹, який дає змогу проаналізувати, наскільки партія змогла сконцентрувати власну електоральну підтримку [3, с. 140]. Що більше значення коефіцієнта Джині, то більша нерівність між партіями в електоральній боротьбі.

Рівень партійної конкуренції у Рівненській області, за результатами виборів до парламенту України, підтверджує суттєву нерівність в електоральній підтримці політичних партій. Зростання коефіцієнта Джині, за результатами виборів 2002 р. у Рівненській області, засвідчує домінування в електоральному полі виборчого блоку політичних партій «Блок Віктора Ющенка “Наша Україна”», який здобув 54,8% підтримки виборців. На виборах 2006 р. монопольне становище утримували дві політичні сили «Помаранчевої» революції – Блок Юлії Тимошенко та Блок «Наша Україна» (разом 56,8 % голосів виборців), а на позачергових виборах 2007 р. їхнє монопольне становище лише посилилось (разом 71,7 % голосів виборців). За результатами виборів 2012 р. три політичні сили (ВО «Батьківщина», УДАР та ВО «Свобода») разом здобули 70,5 % підтримки виборів у Рівненській області. Політичні партії, лідери котрих були активними

¹ Коефіцієнт Джині $G = (Y_{i+1}) - (Y_i)$ —одиниця виміру невідповідностей в різних сукупностях, що часто використовується для визначення значної гетерогенності в суспільстві. Коефіцієнт Джині набуває значення від 0 (партії мають однакову частку голосів) до 1 (усі голоси сконцентровані у одній партії).

учасника Революції Гідності, на виборах 2014 р. сконцентрували 71,1 % підтримки електорату.

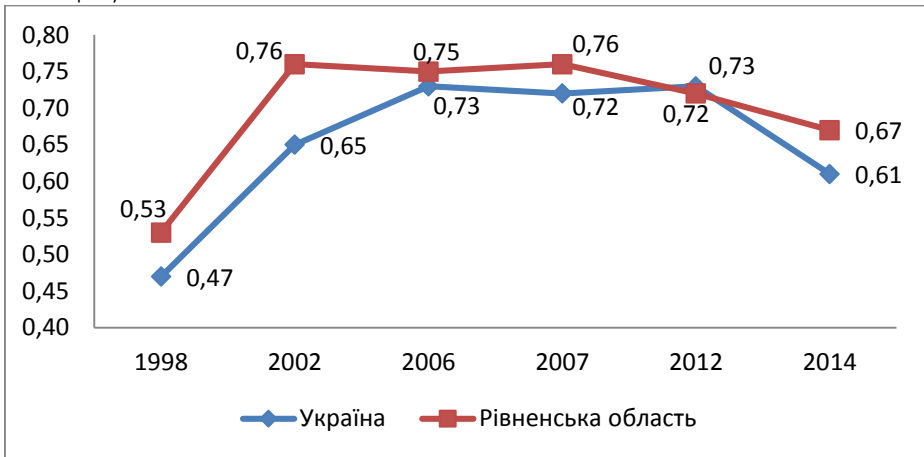

Рис. 4. Рівень партійної конкуренції на всеукраїнському та регіональному рівнях (на прикладі Рівненської області)

Політичні партії в Україні мають нерозвинуту організаційну структуру і не охоплюють мережу своїх осередків усі регіони країни. Значна частина політичних організацій не має зареєстрованих місцевих осередків у всіх адміністративно-територіальних частинах країни, тобто не є такими партійними організаціями, що систематично працюють безпосередньо з громадянами на місцях. Тому вони навряд чи можуть вважатися загальнонаціональними партійними організаціями. Навіть найрозвинутіші політичні партії змогли поширити власну організаційну мережу в кращому випадку до рівня районів.

Список використаних джерел

1. Лебедюк В. Політичні партії в Україні : особливості діяльності на місцевому рівні / В. Лебедюк // Партійна система сучасної України : еволюція, тенденції та перспективи розвитку : матеріали між. науково-практ. конф. (24–25 листоп. 2011 р., м. Київ). – К.: Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф.Кураса, 2012. – С. 551–562.
2. Реєстр політичних партій в Україні: офіційний документ [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України. – Режим доступу: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyyi.

3. Jones M. The nationalization of parties and party systems. An Empirical Measure and an Application to the Americas / Mark P. Jones, Scott Mainwaring // Party Politics. – 2003. – Vol 9. – № 2. – P. 139–166.
4. Pedersen M. The Dynamics of European Party Systems : Changing Patterns of Electoral Volatility / M. Pedersen // European Journal of Political Research. – 1979. – № 7. – P. 1–26.
5. Wilson A. Political parties in Ukraine. Virtual and Representational / Andrew Wilson, Sarah Birch // Webb P. Party politics in new democracies / Paul Webb, Stephen White. – Oxford : Oxford University Press, 2007. – P. 53–82.

ФЕДІР МЕДВІДЬ,

доктор політичних наук, кандидат філософських наук,
професор кафедри історії та теорії держави і права,
Міжрегіональна академія управління персоналом

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ПОЛЕ ПАРТІЙНОЇ ТА ВИБОРЧОЇ СИСТЕМ В УКРАЇНІ (НА МАТЕРІАЛАХ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ 1994–2007 РР.)

Вибори одночасно з референдумом постають формою безпосередньої демократії, народного волевиявлення, що передбачає формування складу представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом голосування. Про це йдеться у ст.69 Конституції України: «Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» [9, с.32].

Формування нової моделі української політичної системи на засадах вільного політичного ринку, яке розпочалося після 2004 р., потребує і нової якості виборчої системи. Саме у межах виборчої системи мають бути закріплені загальні «прозорі» правила електоральної конкуренції, що створюватимуть рівні стартові умови для всіх політичних гравців. З огляду на це, основними завданнями розвитку виборчої системи України є пошук оптимальних, з погляду сприяння демократичному розвитку суспільства, виборчих формул та забезпечення насправді демократичного характеру виборів[10, с.93; 19, с. 280–300].

Національні інтереси України у виборчій сфері полягають у підтримці забезпечення функціонування демократичних виборів як ключового механізму формування органів державної влади та місцевого самоврядування. Виходячи з цього, держава, на думку експертів, повинна забезпечити: право на вільне волевиявлення усім громадянам України, рівність учасників виборчого процесу; запровадження варіанта виборчої системи, що гарантує представництво у ньому якнайширшого кола